

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИДІЛЕННЯ РЕСУРСІВ НА КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Виділено основні причини кризи в сільському господарстві в Україні. Досліджено специфіку ситуації із кредитним обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників в Україні.

The principal reasons of crisis are selected in agriculture in Ukraine. The specific of situation is explored with credit maintenance of agricultural commodity producers in Ukraine.

Ключові слова: державне регулювання, конкурентоспроможність, кредитна політика, нерегульований ринок, сільське господарство, стимулююча господарська діяльність.

ВСТУП

Сьогодні, коли аграрна реформа в Україні проходить в умовах глобального соціально-економічного колапсу, сільське господарство випробовує глибоку кризу. В даний час світова економічна і фінансова системи впритул зіткнулися із загрозою найбільшої за останні 50 років кризи, яку, за можливими наслідками, багато хто вже порівнює з "великою депресією" у США в 30-х роках минулого століття. Економіка України не є замкнутою "самодостатньою" системою і у будь-якому випадку можливі потрясіння світового рівня торкнуться і її. Якими будуть наслідки можливого "дотику", в даний час оцінити досить складно, але певні прогнози можна зробити вже сьогодні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питанням державного регулювання аграрної політики в ринкових умовах приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні учені. Серед українських авторів слід виділити О. Амосова, Г. Андрусенка, Л. Анічина, М. Білинську, А. Дегтяря, О. Іваницьку, М. Корецького, М. Кропивка, М. Латиніна, П. Макаренка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Г. Мостового, П. Саблука, О. Шапоренко. Серед зарубіжних необхідно виділити І. Алтухова, Ю. Баландіна, М. Бакетта, Д. Ваніна, І. Крячкова, О. Чаянова та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— виділити основні причини кризи в сільському господарстві в Україні;
— дослідити специфіку ситуації із кредитним обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інвестиції є основним джерелом відтворення виробничого потенціалу агробізнесу. Уповільнення інвестиційних процесів — одна з головних причин кризових явищ, що мають місце у більшій частині сільськогосподарських підприємств. З погляду фундаментального

аналізу, інвестиційна привабливість агробізнесу України, як і раніше, залишається дуже цікавим для зовнішніх інвесторів — на високу якість земельних ресурсів України глобальна фінансова криза не могла вплинути за визначенням. Проте переоцінка ризиків, пов'язаних з інвестуванням в Україні, все ж таки відбулася і, на жаль, в гірший бік.

Стримувальними чинниками для інвесторів є відсутність визначеності щодо глобальної економічної ситуації, а також конкретні макроекономічні й політичні ризики, пов'язані безпосередньо з Україною.

За останніми оцінками експертів, країни Євросоюзу знаходяться на межі економічної рецесії. У США, як і раніше, відсутня чітка стратегія з питання подолання кризи. В умовах такої невизначеності багато інвестиційних фондів були вимушені перевести велику частку своїх активів до найбільш захищеного типу вкладень — урядових облігацій США, Великобританії, країн ЄС. Частина цього впливу відбулася і за рахунок АПК України, про що свідчить значне падіння котирувань таких компаній, як "Ландком", "Кернер", "Астарта", "Укррос", "Мрія" тощо [2, с. 88]. Слід зазначити, що значне падіння котирувань українських компаній було відмічене і в інших галузях економіки України. Падіння індексу ПФТС (вітчизняного фондового ринку) за останній рік було безпрецедентним за всю історію незалежної України. Тобто постраждали усі.

Ризики, пов'язані безпосередньо з Україною, як і раніше, залишаються основним загороджувальним бар'єром для зовнішніх інвестицій. Це і політичні ризики (які загострилися останнім часом у зв'язку з парламентською кризою), і високий рівень державного втручання в економіку, корупція, а також, загальні макроекономічні ризики: зростаючий дефіцит поточного балансу країни, цілком реальна перспектива девальвації гривні, безпрецедентно висока інфляція тощо. У своєму останньому кварталному звіті про головні ризики глобальної економіки держказначейство США поставило макроекономічну ситуацію в Україні на 8 місце в десятці найбільш проблемних питань на сьогодні.

Положення в регіонах, областях і районах дуже важке. Агробізнес відчуває гостру нестачу в оборотних коштах, необхідних для поновлення виробництва. Господарства працюють за рахунок взаємних неплатежів, надання продукції й робіт у борг. Високі ціни на пально-мастильні матеріали, комбікорми, запасні частини, електроенергію й мінеральні добрива, низька врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність худоби й закупівельні ціни, слабкий розвиток власної збутової мережі привели до того, що більшість аграрних формувань збиткові. У таких умовах неможливо формування оборотного капіталу за рахунок власних джерел, у результаті постає питання про кредитування та інвестиційне забезпечення товаровиробників.

У цей час питанням розвитку кредитних відносин в агропромисловому комплексі, особливо в сільському господарстві, приділяється недостатня увага з боку фахівців у галузі економіки й фінансів.

У попередні періоди основна частина витрат виробництва сільськогосподарських підприємств, що мають сезонний характер, покривалася короткостроковими кредитами банку, які повинні були вертатися йому після реалізації продукції. Розрахунки потреби в кредитах, надані господарствами банку, як правило, складалися неякісно. У них нерідко допускалися значні завищення потреби в кредитах (особливо під витрати виробництва). У випадку невиконання господарствами плану виробництва валової продукції кредит автоматично зараховувався на покриття витрат, що не окупилися продукцією, тобто на покриття збитків. Істотна бюджетна підтримка, поряд з періодичними відстрочками, а потім і списанням позичкової заборгованості забезпечували функціонування сільського господарства, а кредит утягувався в покриття збитків аграрного виробництва внаслідок недосконалих економічних відносин. Така система "неминуче породжувала фінансову безвідповідальність і утриманство господарюючих суб'єктів, формувала особливий стереотип поведінки керівників господарств" [4, с. 8; 5, с. 72], кредит же направлявся на покриття безгосподарності.

Відсутність розумного державного регулювання й економічної підтримки, у тому числі кредитної політики, нестійкість сільськогосподарського виробництва, нестимулююча господарська діяльність оподаткування, ліквідація механізму відшкодування втрат від стихійних лих і несприятливих природно-кліматичних умов, захоплення українських ринків неякісним, але більш дешевим імпортом продовольством й інші фактори дають підставу оцінювати сучасний стан сільськогосподарського виробництва в Україні як кризове.

Можна виділити наступні основні причини кризи в сільському господарстві:

- формування нерегульованого ринку;
- порушення сформованих господарських зв'язків;
- неефективна приватизація державних підприємств, яка не враховує територіальної й галузевої специфіки народного господарства, особливо агропромислового виробництва;
- диспаритет цін на аграрну й промислову продукцію, сировину, продовольство;
- монополізм фондovиробничих, заготівельних, переробних і торговельних підприємств;

— відсутність суттєвої державної підтримки аграрних товаровиробників;

— лібералізація зовнішньоекономічної діяльності без обліку конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції при "недостатності достовірної інформації про кон'юнктуру світових ринків, переоцінка психологічних можливостей більшості населення села й швидкої його адаптації до умов ринку" [1, с. 99];

— скорочення частки агропромислового комплексу у видатковій частині бюджету;

— слабе використання фінансово-кредитних важелів і стимулів.

В Україні відсутні як регулювання й підтримка аграрного виробництва, так і відповідній перехідній умовам кредитна політика. Аграрний сектор у цьому змісті прирівняний до всіх інших галузей народного господарства, не враховуються його особливості: сезонний характер, тривалий виробничий цикл і сповільненість оборотності коштів, розбіжність виробничих витрат і виходу продукції, особливо в рослинництві, що спричиняє додаткову потребу в позикових ресурсах; залежність від об'єктивних факторів і вплив галузі на життя всього населення країни. Ці особливості важливо мати на увазі, як уже не раз відзначалося багатьма вченими й практиками, сільське господарство є основною галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку країни, а тому нинішня криза стає безпосередньою погрозою виживання суспільства й держави.

За останні роки фінансування й кредитування сільськогосподарських підприємств істотно скоротилося. Близько 90 % коштів надходить від виторгу за реалізовану продукцію. Але, якщо врахувати, що основна маса аграрних формувань збиткова (88 % в 1998 році), то стає ясно, що на розвиток виробництва за рахунок власних коштів надходять мізерні суми.

Розмір бюджетного фінансування скорочується (у порівнянних цінах), постійно зменшується частка агропромислового комплексу у видатковій частині державного бюджету.

Доступ же сільськогосподарських виробників до позикових ресурсів, настільки необхідних їм у чинність особливостей аграрного виробництва, обмежений у чинність неприступності кредитних ресурсів через високі процентні ставки, а також збитковості аграрних формувань, що не дозволяє повертати позикові кошти. Крім того, слід зазначити, що в даній галузі високий ризик кредитування й кошти обертаються повільно, що робить цю сферу малопривабливою для чисто комерційного вкладення грошей.

Проте, кредитні відносини аграрних виробників з банківською системою — одні із ключових у сучасних умовах. Економічне становище аграрних формувань таке, що їх важко вважати кредитоспроможними. Високий ступінь ризику вкладень, політична ситуація нестабільна, держава не може дати потенційним інвесторам необхідні гарантії.

Серед специфічних ризиків кредитування сільськогосподарських товаровиробників можна виділити наступні:

- підвищена нестійкість фінансового стану клієнтів
- підприємств сільського господарства;

- невідповідність довгострокових запитів підприємств короткостроковості наявних у банку ресурсів;
- нестійкість бюджету, невиконання тих його статей, які пов'язані із сільським господарством;
- сезонні особливості сільськогосподарського виробництва, його залежність від природно-кліматичних умов;
- труднощі, пов'язані з реалізацією продукції;
- неплатежі або затримки надходження виторгу від реалізації;
- відсутність у позичальників ліквідного забезпечення кредитів;
- низька прибутковість операцій з кредитування сільського господарства;
- недостатня правова й нормативна база кредитування сільського господарства.

У підсумку аграрне виробництво стає сферою, закритою для зовнішніх інвесторів і "погано проникною для вітчизняних банківських і інших фінансових структур" [3, с. 50]. Функціонування ж аграрних формувань без залучення коштів для покриття сезонних потреб у фінансових ресурсах — немислиме й неефективне.

Головна проблема в сфері пільгового кредитування полягає в тому, що кошти фонду охоплюють лише 10% потреби в них [6, с. 14].

Система сільськогосподарського кредиту в Україні перебуває на початковому етапі свого становлення. Ще багато чого потрібно зробити в плані відпрацювання механізму виділення ресурсів на кредитування сільськогосподарського виробництва. У цій справі держава й банки повинні працювати "в одній запряжці". Протягом усього періоду кредитування агропромислового комплексу господарства не забезпечували повернення кредитів. Відстрочка й списання боргів було звичайною справою. Кредит в агропромисловому комплексі усе більше втрачає роль стимулятора виробництва, тому що розмиті межі, що відокремлюють його від безоплатного фінансування.

Диспаритет цін між промисловістю й сільським господарством не дозволяє повною мірою розвинути ринковим відносинам між селом і містом. Використання кредиту в таких умовах не приносить належного ефекту. У принципі, кредити використовуються на покриття різниці в цінах. Якщо ж брати до уваги й систематичні затримки розрахунків за здану продукцію сільськогосподарських товаровиробників у величезних сумах, говорити про зворотність, а тим більше платності кредитів, не доводиться.

Кредитування як метод грошової підтримки сільського господарства проявляє свою ефективність тільки в стійких, платоспроможних підприємствах. Якщо б організація кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників не була запропонована, в умовах збиткового й низькорентабельного функціонування вона не забезпечить повернення позичок. У тих підприємствах, де в чинність тих або інших обставин зложилася несприятлива фінансова ситуація, кредит стає "зашморгом" як для позичальника, так і для банку.

Специфіка ситуації із кредитним обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників в Україні така, що останні виявляються практично виключеними зі сфери кредитних відносин. Це, у свою чергу, підвищує небезпеку закріплення неефективних механізмів бюджетного фінансування й товарного кредиту, що в умовах

низької монетизації аграрного сектора й диспаритету цін підсилює бартер і схований перерозподіл доходів на користь торговельних і промислових підприємств.

Практика кредитування агропромислового комплексу дозволяє зробити дуже важливий висновок: у сьогоднішніх умовах без розумного державного регулювання кредитної політики в сфері сільського господарства не обійтись. Однак практика показала, що прагнення держави безпосередньо брати участь у кредитуванні аграрного сектора найчастіше приводить до небажаних результатів. А тому більш ефективним буде використання державних коштів не для прямого надання позикових коштів господарюючим суб'єктам, а для видачі гарантій тим виниклим структурам, які намагаються працювати на ринку сільськогосподарського кредиту. Таким чином, держава зможе зняти із себе вантаж постійного й неефективного втримування аграрної сфери, а також підтримати виникаючі ініціативи інститутів агробізнесу й приватної банківської системи.

ВИСНОВКИ

Таким чином, перехід до ринкової економіки вимагає вироблення нових, адекватних підходів до кредитного обслуговування агропромислового комплексу. І вирішити цю проблему можна лише спільними зусиллями держави, банків і самих підприємств.

Створення стабільної кредитної системи, у якій повинні чітко використовуватися ефективні економічні інструменти ринкового механізму господарювання, є фундаментальним критерієм підйому економіки сільського господарства. При цьому кредитні відносини підприємств аграрного сектора з банківською системою повинні істотно доповнювати бюджетне фінансування, оскільки потреба сільськогосподарських товаровиробників у кредитах у чинність величезної фондоемності виробництва і його сезонного характеру постійно росте, а банківські кредитні вкладення в сільське господарство постійно знижуються.

Література:

1. Бернштейн Б.Л. Формування аграрного ринку / Б.Л. Бернштейн, О.П. Комарніцька // Економіка АПК. — 2006. — № 2. — С. 98—108.
  2. Гайдучський А.П. До питання оцінки інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки / А.П. Гайдучський // Економіка АПК. — 2009. — № 4. — С. 87—89.
  3. Голованов А. Финансово-аналитический аспект регулирования внутреннего рынка АПК / А. Голованов // АПК: экономика, управление. — 2008. — № 1. — С. 46—52.
  4. Кириленко І.Г. Аграрний сектор України: уроки, завдання / І.Г. Кириленко // Економіка України. — 2008. — № 1. — С. 8
  5. Коденська М.Ю. Стан розвитку сільськогосподарського виробництва та концептуальні засади його інвестування / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. — 2004. — № 5. — С. 71—76.
  6. Саблук П.Т. Стратегічний напрям аграрних реформ — перехід на інноваційну модель розвитку / П.Т. Саблук // Вісник академії економічних наук України: Науковий щорічник. — 2008. — № 2. — С. 11—16.
- Стаття надійшла до редакції 11.01.2011 р.*